

Fra kropslige erfaringer til forhandlings- erfaringer

– ændringer i de sygeplejestuderendes omsorgserfaringer fra 1987 til 2002

AF TINE RASK ERIKSEN

Med det postmoderne samfund er der blevet etableret en ny dagsorden for de praktiske uddannelser. Via et komparativt studie af sygeplejerskeuddannelsen over 15 år skitserer jeg, hvordan denne dagsorden har transformeret et traditionelt kvindefag og de kompetencer, som forsat oppebæres af kvinder i kraft af kvindekønnets socialisering. Men også hvordan de kvindelige studerende i 2002 rekrutteres fra lavere sociale lag sammenlignet med 1987, samtidig med at uddannelsen akademiseres.

I Danmark blev der i 2001 indført en professionsbacheloruddannelse for sygeplejersker, lærere, pædagoger, socialrådgivere med mere. Med professionsbachelorgraden signaleres det, at uddannelsesniveaut kan sidestilles med universiteternes bacheloruddannelse, samtidig med at uddannelsen adskiller sig herfra ved en større grad af professionsorientering. Da sygeplejefaget er et praktisk fag, hvor en væsentlig funktion er at håndtere sociale relationer og hjælpe andre, kan fagets vidensformer ikke kun karakteriseres som teoretisk viden, men også som en erfaringsbaseret¹ praktisk, kønnet og kropslig viden.

I følge bekendtgørelsen for professionsbacheloruddannelsen (2001) indebærer professionsbaseringen, at centrale elementer i udøvelsen af sygepleje må inddrages i uddannelsen, og at erfaringsdannelse og teoridannelse må kædes sammen. Disse uddannelsesændringer rejser en række spørgsmål, som undersøges i artiklen:

- Om og hvordan de studerendes livshistoriske og erfaringsbaserede omsorgsforudsætninger er ændret over 15 år i mødet med sygeplejerskeuddannelsen?
- Om og hvordan de kvindelige, familiære og kulturelle vilkår er ændret over 15 år, og hvordan det påvirker de unge pigers livshistoriske erfaringsdannelse i forhold til omsorg?
- Om og hvordan vidensformerne i forhold til omsorg er ændret i sygeplejeuddannelsen fra 1987 til 2002?
- Om og hvordan ændringer i et postmoderne videnssamfund sætter dagsordenen for akademisering af sygeplejefaget?

I samarbejde med en forskergruppe² har jeg undersøgt ovennævnte spørgsmål med afsæt i min uddannelses- og omsorgsforskning (Eriksen: 1992: 1996). Vores hensigt var at udforske, hvilke livshistoriske omsorgserfaringer de studerende havde i mødet med sygeplejerskeuddannelsen, og den omsorgsviden de udviklede i bacheloruddannelsen. Hensigten var at sammenligne fundene med det tilsvarende forløbsstudie fra 1987-1990 (Eriksen 1992) af elevuddannelsen til sygeplejerske og identificere eventuelle ændringer i omsorgskvalificeringen over 15 år.

SYGEPLEJEELEVERS OMSORGSFORUDSÆTNINGER I 1987

Fra 1987 til 1990 fulgte jeg to hold sygeplejeelever og afdækkede via socialvidenskabelige teorier, hvordan den kønsbestemte arbejdsdeling og dominans- og relationsforhold i familierne var strukturerende for pigernes erfaringsdannelse vedrørende omsorg. Undersøgelsen viste, at pigernes omsorgserfaringer var indoptaget som en praktisk sans via pigernes relationer med deres mødre. Indholdet i deres omsorgskompetencerne var: at nære og give liv, at stille sig til rådighed for andre, at være i gang/handle, at varetage en strøm af ikke strukturerede krav, at være nærværende og empatisk,

at tage ansvar for andre og at dele andres liv og lidelser. Undersøgelsen viste også, at omsorgserfaringerne var klassebestemte, idet piger fra småborgerskab og mellemlag i højere grad stod til rådighed for andre end piger fra den dominerende klasse. De kropslige måder at begå sig på var mere udbredte hos småborgerskabet end hos mellemlagspiger, som var også mere sproglige i deres etablering af omsorgsrelationer (Eriksen 1992: 148).

Omsorgskunskaberne er primært dannet via identifikation og sekundært udviklet som nogle sproglige kompetencer. Videre afdækkede undersøgelsen i 1987, at de læreprocesser vedrørende omsorg, der blev udfoldet i klasserummene i sygeplejerskolerne, var nogle boglige kundskaber funderet i en behandlingsrettet rationalitet. En skola-stisk viden hvor det kropslige og det sanselige ofte blev udgrænset, og det emotionelle blev transformeret til nogle sproglige kompetencer. Der var tale om en form for dequalificering af elevernes livshistoriske omsorgserfaringer.

For at udforske hvilke livshistoriske omsorgsforudsætninger de sygeplejestuderende havde, da de i 2002 begyndte at studere sygepleje i en professionsbacheloruddannelse, har vi via en *gentagelse* af forløbsstudiet fra 1987 afdækket de studerendes identitetsdannelse og lærerprocesser vedrørende omsorg. Det er gjort for at sammenligne de to perioder og fremstille eventuelle ændringer i de unge pigers omsorgsforudsætninger over 15 år.

TEORIER OG METODER

Projektets ramme er som i 1987 socialvidenskabelige og etnologiske teorier og begreber så som socialisering, habitus, kapital, livshistorie og livsformer. Habitus (Bourdieu & Passeron 1977) er de i kroppen og i sindet indoptagede koder, som bestemmer, hvordan mennesker tænker, handler, opfatter, vurderer og orienterer sig i en given situation livet igennem. Livsformer (Højrup

1989:93) er den mangfoldighed af gøremål, der skaber en organisering af hverdagen, som udgør et vedvarende liv. Kulturteoriene og de livshistoriske begreber er retningsgivende for vores spørgeskemaer og interviews og analyser af materialet samt konstruktioner af unge pigers livshistoriske omsorgserfaringer. For at kunne sammenligne de to undersøgelser, er der anvendt de samme metoder, dataindsamlingsinstrumenter og begge gange er der tale om sygeplejestuderende fra København.

Populationen af sygeplejestuderende blev kortlagt via et spørgeskema i 1987 i to klasser og i 2002 i tre klasser. Derefter blev udvalgte studerende interviewet. Under interviewene beskrev de deres livsforløb, hverdagsliv, søskenderelationer, mor/barn relationer, praktiske opgaver i barndommen, interesser, venindefællesskaber, konfliktområder, erhvervsarbejde med mere.

I 1987 udgør mellemlaget den største gruppe af studerende. Den herskende klasse udgør 14% og småborgerskabet, udgør 15% af de deltagende studerende (Eriksen 1992: 117). I 2002 er piger fra lavere mellemlag den største gruppe af de studerende. Mellemlaget udgør lidt mere end en trediedel af gruppen. Småborgerskabet udgør den mindste gruppe (Eriksen, Vedsegaard og Krogsgaard 2008: 49). På baggrund af datamaterialet for de to perioder har vi konstrueret nogle cases, som repræsenterer nogle forskellige sociale typer af omsorgserfaringer. Elementerne herfra indgår i de klassefunderede cases i en begrebslogisk kontekst, som gennemlyser de forhold de empirisk generede omsorgshabitus rummer. Hovedvægten er de i familien indoptagede omsorgserfaringer samt de institutionelle rum, hvor erfaringerne udfolder sig i børneinstitution, skole, erhverv og uddannelse.

MELLEMLAGSPIGERS OMSORGSERFARINGER I 1987 OG I 2002

For at se nærmere på om og hvordan de studerendes omsorgserfaringer ændrer sig

over tid, må de skift moderniteten sætter igennem (Giddens 1995) i vilkårene for de livshistoriske socialiseringsprocesser medtænkes. De piger, som deltog i undersøgelsen i 1987, var vokset op i 60erne og 70erne. I denne periode var kvinderne og dermed pigernes mødre kun i mindre omfang på arbejdsmarkedet. I 1960 var kun $\frac{1}{4}$ del af kvinderne på arbejdsmarkedet, i 1965 ca. $\frac{1}{3}$ del og i 1970 ca. $\frac{1}{2}$ delen af danske kvinder i erhverv (Danmarks Statistik). De piger, som deltog i undersøgelsen i 2002, var vokset op i 80erne og i 90erne, hvor de fleste kvinder var på arbejdsmarkedet. Det lønarbejde, pigernes mødre her udførte, var reproduktivt kvindearbejde i den offentlige sektor. På trods af disse ændringer af arbejdsmarkedet, så er den familiære arbejdsdeling forsat den samme i de to forløbsstudier (Eriksen 2004: 67), så pigernes mødre i dag har dobbeltarbejde. Som følge af mødrenes lønarbejde er det at være barn ændret væsentligt, idet størstedelen af pigerne i 2002 var i børneinstitutioner. Samtidig viser den kvantitative kortlægning en tendens til, at pigerne i 2002 havde mindre erhvervsarbejde som skolebarn, ligesom det erhvervsarbejde, de havde før de startede på sygeplejestudiet, var af en helt anden karakter, end det de studerende havde for 15 år siden. Hvor de i 1980erne især arbejdede som uuddannede sygehjælpere og som unge piger i huset, arbejdede de unge piger i 2002 som pædagogmedhjælper, i forretning og på café. Deres aktuelle livssituation som studerende var også væsentlig forskellig, i det 19 ud af 61 studerende forsat boede hjemme i 2002, ligesom 23 studerende havde egen familie/kæreste/egne børn. I materialet fra 1987 levede de fleste alene på kollegium eller i et lejet værelse.

Disse forskellige vilkår indgår i to cases: ANNE (Eriksen 1992: 119) og METTE (Eriksen 2008: 48). ANNE er vokset op i 70erne og repræsenterer især det mere traditionelle. METTE er vokset op i 90erne og repræsenterer i højere grad det moderne.

STABILE OG ÆNDREDE OMSORGS- ERFARINGER HOS UNGE PIGER

De to konstruerede 'mellemlags piger' viser, hvordan de livshistoriske omsorgserfaringer er ændret i 15 år. Men også at der er stabile træk. *Stabile træk* som viser, at familiens rum er kvindedomineret, at kvinderne forsat udfører husarbejdet, og at mor/datter relationerne er basis for en kulturel reproduktion af det at håndtere omsorg i familien. Men casene viser samtidig, hvordan store *ændringer* har sat sig igennem i familierne. ANNES opvækst er præget af stabilitet, forankring i familien, en traditionel arbejdsdeling, med en far som hovedforsørger og en mor som hovedbestyrer af hjemmet. Hjemmet er det primære, hvor det at pigerne stiller sig til rådighed for samværet er væsentligt, og hvor pigernes handlen og erfaringsdannelse sker i tæt samvær med en identifikationsfigur, deres mor. METTES opvækst er derimod præget af *fleksibilitet*, med forankring i familien og i andre fællesskaber. Hendes familie er globalt forankret med en mor, som er hovedbestyrer af hjemmet. Her er husarbejdet synligt, effektiviseret og uddelegeret, og hjemmet er den base, hvor man restituerer sig til at møde de andre fællesskaber. Nærvær og samvær må forhandles, rutiniseres og ritualiseres, og det at handle bliver at forhandle og at overveje om det, der gøres og siges, er relevant for eget 'livsprojekt'.

Det *stabile* ved ANNE og METTES livshistoriske omsorgsforudsætninger er den erfaringsbaserede omsorgsviden, som er livshistorisk funderet og indoptaget i barndommen. Samtidig er erfaringerne kulturelt produceret og socialt differentieret. Mellemlagspigerne handler på baggrund af en praktisk omsorgssans, hvor dualismen mellem krop og bevidsthed er ophævet. Kroppen bliver en erkendende krop (Merleau-Ponty 1945, 1994), når de unge piger ser, handler, taler og lytter, har kroppen allerede set, handlet, talt og lyttet. Verden er kun virkelig, fordi tingene får betydning gennem deres praksis. Kroppen er et individu-

elt symbolredskab i erfaringsdannelse i forhold til omsorg.

Ændringer i den kvindelige erfaringsdannelse vedrørende omsorg tager afsæt i de ændrede kulturelle rum: familien. Hvor den kropslige erfaringsdannelse i 2002 'udlejres' til flere rum: familie og institutioner. De stadige skift i erfaringsdannelsen i forskellige sammenhænge producerer i 2002 en række kropslige og bevidsthedsmæssige strukturer, som fører til ambivalenser. Det resulterer ifølge Ziehe (2004: 15) i traditionstab, som gør, at refleksivitetkapaciteten øges, og til at bevidsthedsmæssige symboler erstatter det umiddelbart sanselige og erfarede i forhold til omsorg. I de 15 år, der er gået fra 1987 til 2002, er familiestørrelse, sammensætning og levevis ændret. Derfor har erfaringsdannelse for de unge piger fået andre (moderne) vilkår, hvor livet mellem de familiære og det institutionaliserede rum synes at føre til andre former for erfaringsdannelser. Det er perspektiveret i de to cases ANNE og METTE, og de vilkår for socialisering de er afrundet af, og den række af modsætninger og erfaringer 'de' har med i mødet med sygeplejerskeuddannelse i 1987 og i 2002.

VIDENSFORMER I SYGEPLEJE- UDDANNELSEN I 1987

Materialet fra 1987 viser, at de piger, som i slutningen af 80'erne søgte ind i sygeplejerskeuddannelsen, primært er vokset op i hjemmet og kun i mindre grad havde været i børneinstitutioner. Elevernes møde med sygeplejerskeuddannelsen var et møde med en elevuddannelse baseret på en procesafhængig kvalificering via mesterlære, samt en mere procesafhængig kvalificering i skole-sammenhænge.

De modsatrettede erfarings- og kvalificeringsprocesser i uddannelsen, var dels en reproduktion af en traditionsbundet praksisviden og dels en formidling af en skolastisk 'knowhow' om omsorg. Sygeplejeeleverne handlede i arbejdsfællesskaberne på bag-

grund af en praktisk sans. Gebauer og Wulf fra Freie Universitat i Berlin argumenterer (2001: 13) for en nuancering af den praktiske sans hos Bourdieu. De siger, at spil, ritualer og gestus også har betydning i erfaringsdannelsen via mimetiske handlinger i en given arbejdssammenhæng. De kropslige bevægelser udgør selvstændige handlinger, og bevægelserne forholder sig samtidig til andres handlinger. Erfaringsdannelse i et arbejdsfællesskab vedrørende omsorg må kombineres med en psykoanalytisk tilgang for at afdække de subjektive erfaringsmekanismer, der udfoldes i omsorgsarbejdet. Judy Gammelgaard (1996) sætter spørgsmålstegn ved de pædagogiske og kognitive teorier, som fremstiller erfaringsdannelse i professionerne. Ifølge hende er viden, der angår det menneskelige relationsarbejde forbundet med noget så uklart som følelser. I det professionelle relationsarbejde kan der sætte sig noget imellem i den indre erfaringsdannelse hos de studerende via forbevidste eller fortrængte oplevelser. Et forsvar for en smerte som gør, at vedkommende må fjerne sig fra det, der føles, hvorved omsorgsrelationer til de syge kan forhindres. Eller man kan tale om, at de emotionelle erfaringer ændres til intellektuel viden. De praktiske erfaringsprocesser blev delvis 'modarbejdet' af en skolastiske viden om omsorg i sygeplejeuddannelsen i 1987. En boglig omsorgsviden som var funderet i en ideologisk fagidentitet, administrative problemløsnings teknikker, samt ønsket om at positionere sig som en 'selvstændig profession' i feltet. Disse identitets- og autonomibestræbelser blev samtidig bakket op af sygeplejerskernes fagforening. Det førte til en omfattende skolastisk vidensudvikling om omsorg hjulpet på vej af fagets monofaglige videreuddannelsesinstitutioner, som efterhånden fik universitetsstatus.

Ovenstående modsatrettede socialiseringsprocesser i sygeplejerskeuddannelsen i 1987 er fremstillet i *Omsorg i forandring* (Eriksen 1992). De skolemæssige rammer såsom undervisning, undervisere og lære-

bøger gjorde, at sygepleje og omsorg blev formidlet via sprog, og at de studerendes livshistoriske omsorgserfaringer og handlekompetancer ikke blev inddraget i undervisningen. Der skete i 1987 en indlæring af omsorg via nogle omsorgsteorier, som medlærte en distance til det at handle og forholde sig til en syg. Eller man kan sige, at de kvindelige studerendes livshistoriske omsorgserfaringer blev *negeret* , og at der i skolesammenhænge fandt en omsorgskvalificering sted via sprog. Samtidig blev omsorgssocialiseringen via det praktiske plejearbejde i sengeafdelingerne lavere prioriteret, så de studerende kun var i praktik i ca. halvdelen af sygeplejerskeuddannelsen.

VIDENSFORMER I SYGEPLEJE- UDDANNELSEN I 2002

Studiet, de sygeplejestuderende mødte i 2002, var karakteriseret af procesafhængig kvalificering, og uddannelsen var placeret i Centre for Videregående Uddannelser. De nye rammer repræsenterede en ensretning og en eliteorientering af de mellemlange professionsuddannelser. Samtidig var de forudsætninger, de studerende i 2002 bragte ind i uddannelserne, en stor institutionserfaring, der gjorde, at de som en selvfølge kunne begå sig i *forskellige* institutionsammenhænge og indgå i stadige forhandlinger.

Der er ligeledes sket nogle *brud* i sygeplejefagets institutionelle betingelser og i det, der konstituerer de studerendes faglige identitet i uddannelsen. For eksempel er de studerende som tidligere nævnt kun i mindre grad i praktik og ofte i form af studiebesøg. Dette på trods af at flere forskere (Kristin Heggen 1995) har vist, at de studerende ikke kan indoptage en professionsidentitet, hvis ikke de er en central del af et arbejdsfællesskab. Og at erfaringsdannelse kun kan finde sted, hvis mulighederne for at bevæge sig i deltagerbaner i et arbejdsfællesskab er til stede. Tilsvarende fund har Ruth Olsen (1998) beskrevet i

bogen *Klok av erfaring*, hvor hun har vist, hvordan sansning og opmærksomhed er en central del af erfaringsdannelse hos sygeplejersker i mødet med de syge.

Netop professionsbacheloruddannelsen gør, at den skolastiske del af uddannelsen prioriteres højt med krav om at arbejde med fagets videnskabelige teorier og metoder. Det er med til at ændre de studerendes livshistoriske handlings- og relationspotentialer fra at gøre til at dokumentere og producere velfærdsviden. Udviklingsformer som ifølge Anders Mathisen (2005) har ført til en øget kynisme og en praksis præget af refleksivitet og af en ideologisk professionsforskning. En forskning, som har evidens som mål, og som angiver at være handlingsvejledende for de professionelle.

Det er i sådanne uddannelsesinstitutionelle sammenhænge, at de sygeplejestuderende i 2002 udfolder deres livshistoriske omsorgserfaringer. Via deres tidlige institutionserfaringer har de internaliseret det at agere fleksibelt og at indgå i forhandlinger i skiftende sammenhænge. At begå sig på markedets vilkår hvor de kan aflæse de sociale og sproglige koder, og hvor erfaringer og retorik som en selvfølge fungerer som adskilte vidensfænomener. Det gør, at de kan fungere i en fragmenteret uddannelse, hvor en teoretisk diskurs og refleksivitet om det at yde omsorg udgør store dele af socialiseringen i professionen. Hvor afstanden mellem studiebesøgene i arbejdsfællesskaberne og den skolastiske viden er blevet større i de 15 år. Det forstærkes af en akademisering af sygeplejeuddannelsen, hvor kravet om videnskabelige teorier, metoder og evidensbaseret viden er styrende (Eriksen 2004: 68). Her er de refleksive læreprocesser mediet og målet for akademiseringen. Det handler om at studere (omsorgs)teori og at bidrage til dokumentation og produktion af viden. For de kvindelige studerende betyder det, at de må etablere en *splittelse* mellem de livshistoriske relations- og omsorgskompetencer og de videnskabe-

lige teoriuniverser (Søndergård 1996). Hermed er akademiseringen af sygeplejeuddannelsen med til at producere en distance til de livshistoriske omsorgserfaringer (Eriksen 2005), ligesom uddannelsen skaber distance til det at handle i en praktisk situation.

KOMPARATIVE STUDIER AF SYGEPLEJE- STUDERENDE I 1987 OG I 2002

Med afsæt i de komparative analyser af de sygeplejestuderendes omsorgserfaringer i 1987 og i 2002 fremgår det, at der er nogle *stabile* træk og nogle *ændringer* i de livshistoriske omsorgserfaringer. At der er nogle *stabile* træk i den sociale og kulturelle reproduktion af 'knowhow' i sygeplejeuddannelsen og en række *brud* fra en procesafhængig mesterlære til en procesafhængig akademisk kvalificering. Samt brud fra arbejdsfællesskaber hvor en erfaringsbaseret praksisviden var central i 1987, til at evidensbaserede vidensformer udfoldes i praksis i 2002. Det mest *stabile* træk i uddannelserne er, at det er piger/kvinder, som søger ind, og at det er piger fra familier med en traditionel arbejdsdeling i hjemmene. På næste side skitseres de vigtigste *ændringer* i omsorgssocialiseringen.

De studerende i 2002 har indoptaget både traditionelle og moderne omsorgserfaringer, som udfoldes i mødet med sygeplejeuddannelsen. Samtidig har de i 2002 via deres tidlige og omfattende institutionserfaringer internaliseret en vis selvfølge i at agere fleksibelt og i at indgå i forhandlinger i stadig nye sammenhænge. At begå sig på markedets vilkår hvor de sociale koder aflæses, og hvor erfaringer og retorik som en selvfølge kan fungere som adskilte vidensformer hjulpet på vej af udlejringen af tid og rum i det moderne skole- og uddannelsesliv. Undersøgelsen viser samtidig, at den største gruppe af studerende i 2002 er fra lavere mellemlag. Et skift fra en mellemlagsdomineret uddannelse til en uddannelse som især befolkes af piger fra lavere mel-

ÆNDRINGER I DE STUDERENDES LIVSHISTORISKE VILKÅR OG FORUDSÆTNINGER

	1987	2002
Klasse:	især mellemlag	især lavere mellemlag
Familievilkår:	stabile	fragmenterede
Mødres situation:	hjemmearbejdende	hjemmearbejdende/udearbejdende
Identifikationsvilkår i familien:	traditionel, stabil nærhed til mor	traditionel, afgrænset samvær med mor
Børneinstitutioner:	ingen/få	overvejende/alle
Omsorgshabitus:	traditionel/traditionel nærhed	traditionel/moderne forhandling

ÆNDRINGER I DE STUDERENDES VILKÅR I SYGEPLEJERSKEUDDANNELSEN

	1987	2002
Uddannelsestype:	mesterlære	professionsbachelor
Kvalificering:	skolastisk uddannelse og arbejdspraksis	akademisk uddannelse og studier af praksis
Vidensformer:	erfaringsbaseret	evidensbaseret
Identifikations vilkår i uddannelsen:	situeret/kontinuerlig	italesat/fragmenteret
Orientering:	rettet mod andre	rettet mod egen situation
Professions omsorgs habitus:	relationel, kropslig/sanselig	service, sproglig/symbolpræget

lemlag. Piger, som er bærere af kønnede og kropslige omsorgserfaringer, som delvis er sat på 'stand by' på grund af en vis personlig usikkerhed og uro (Eriksen, Vedsegaard og Krogsgaard 2008: 47), som forstærkes i mødet med en uddannelse baseret på mellemlagsværdier.

Som det fremgår, er svarerne på de spørgsmål, der blev stillet i indledningen af artiklen, at de piger, som i 2002 søger ind i uddannelsen, har nogle fragmenterede op-

vækstvilkår. At de dels har indoptaget nogle traditionelle omsorgserfaringer, og især nogle sproglige, symbolske og forhandlingsorienterede omsorgserfaringer. Samt at de erfaringsbaserede vidensformer i sygeplejefaget i stadig større omfang er transformeret til en evidensbaseret viden om det at hjælpe syge mennesker. Samtidig prioriteres de 'nye' akademiske rum i sygeplejeuddannelsen, som fremmer de logiske vidensformer frem for en erfaringsbaseret

omsorgsviden. Derved bliver de logiske vidensformer dominerende i et forsøg på at positionere sygeplejefprofessionen i feltet.

To internationale forløbsstudier af sygeplejerskeuddannelsen fra år 2000 fra Finland (Vanhanen og Janhonen) og fra år 2006 fra England (Mackintosh) viser, hvordan socialiseringen af de sygeplejestuderende igennem uddannelsen er med til at reducere de studerendes omsorgserfaringer. Ifølge Carolyn Mackintosh sker der en ændring af de studerendes omsorgserfaringer i gennem uddannelsen mod en mere kynisk orientering i relationsarbejdet (2006). Den nordfinske undersøgelse viser tilsvarende, at de studerende i begyndelsen af uddannelsen er orienteret mod omsorg, og at de i slutningen af uddannelsen er orienteret mod service (Vanhanen og Janhonen 2000). De to forskningsprojekter af den uformelle identitetsdannelse i uddannelsen peger på de samme tendenser som det komparative forløbsstudie af de sygeplejestuderende i Danmark. Det antyder nogle globale uddannelsestendenser i sygeplejefprofessionen, som så at sige er med til at dehumanisere sygeplejens væsen: at yde omsorg til de hjælpetrængende.

AFSLUTTENDE DISKUSSION

Af materialet fra 2002 fremgår det, hvordan de postmoderne samfundsbetingelser producerer nye vilkår for familierne og for de unges pigers omsorgssocialisering. De bliver i familierne viklet ind i forskellige moderniserings former med adskillelse af tid og rum i opvæksten. Ifølge Ziehe (2004: 130) er de unges hverdagsliv struktureret af en række identitetsstrukturer, som er hurtigt skiftende, og som sætter sig igennem som skiftende værdier i hverdagen. Så de unge piger i deres pendlen fra familien ud i en række institutioner socialiseres via skiftende identitetsskabende strukturer. Det sker blandt andet i mødet med de mange voksne i det institutionaliserede hverdagsliv.

Netop piger fra lavere mellemlag er bærere af sådanne identitetssøgninger. Idet de i deres livshistorie i forvejen har en lang række brud, som gør, at de er særlig udsatte for de mange skift i det institutionaliserede hverdags- og ungdomsliv. Identitetssøgninger som gør, at deres opmærksomhed er rettet mod egen livssituation.

Sygeplejerskeuddannelsen i det postmoderne videnssamfund er blevet stadig mere politiseret. Professionsbachelorbekendtgørelsen kan ses som en politisk styring af det omfangsmæssigt største uddannelsesområde: de mellemuddannede. Der er tale om nogle herskestrukturer, som angiver rammen for en uddannelsestænkning, hvor videnskabelighed, akademisering og dokumentation er dominerende. Samtidig har de lokale sygeplejerskeuddannelser visse former for autonomi bestemt af tradition og netværk. Denne dobbelthed viser sig i forløbsundersøgelsen som nogle stabile og nogle ændrede uddannelsesstrukturer, hvor dagsordenen i 2002 er akademisering funderet i en markedsbestemt videnskabelighed (Eriksen 2004).

Der er således tale om nogle sammenfaldende moderniseringstendenser i sygeplejerskeuddannelsen. Dels de unge pigers omsorgsforsudsætninger, og dels den omsorgskvalificering, som udfoldes i uddannelserne. Det gør, at omsorgsarbejdet i dag enten har ringe vilkår eller er transformeret til en postmoderne omsorgsrationalitet, som er sproglig, symbolsk, fragmenteret og under forhandling i en moderniseret arbejdspraksis funderet i serviceydelse.

Karen Jensen og Bodil Tveit (2005) har i Norge via et forløbsstudie af forskellige uddannelser vist, hvordan de unge piger i sygeplejestudiet er orienteret mod sig selv som repræsentanter for de 'nye unge', og at de unge bevæges i en retning væk fra de værdier, som har været værdsat i sygeplejefprofessionen. Selv om de kulturelle vilkår i de europæiske lande er forskellige, og selv om de fire forløbsstudier er udført i forskellige teoretiske rammer, så viser de, at syge-

plejerskeuddannelserne må give plads til udvikling af en omsorgsstrategi, som både kan inddrage de studerendes egen orientering og en 'andre orientering' rettet mod de syge. Der må skabes arenaer for nærhed og identifikation med erfarne undervisere og omsorgsarbejdere i klasseværelset og i klinikken, så de studerendes med de ændrede livshistoriske omsorgserfaringer kan integreres i en fremadrettet omsorgsstrategi i professionsbacheloruddannelsen i sygepleje. Hvis omsorg ikke genetableres som identitetsskabende i sygeplejefaget, forsætter udviklingen, så omsorg fra at være en dominerende værdi i uddannelsen, i det nye årtusinde bliver uvæsentlig i identitetsdannelsen i uddannelsen.

Det sker i en periode i Danmark, hvor der efterlyses flere *varme hænder* til at varetage de mange opgaver i det offentlige omsorgsarbejde, opgaver som traditionelt har været udført af sygeplejersker, som fik en praktisk uddannelse. Spørgsmålet er derfor, hvad der sker med de *varme hænder* i ovennævnte uddannelsessammenhænge, og om de unge piger i dag har sådanne *varme hænder*, når de søger ind i en professionsbacheloruddannelse til sygeplejerske.

NOTER

1. En præliminær definition af erfaring er kundskab og viden, der er erhvervet gennem oplevelser. Erfaring rækker samtidig ud over den blotte oplevelse og handling ved også at være et produkt af en bevidsthedsmæssig bearbejdelse, som den person der oplever og handler foretager (Den danske encyklopædi 1996: 596 bind 5).
2. Forskergruppe bestående af lektor mag.art., ph.d. Tine Rask Eriksen samt fire forskningsmedarbejdere fra Den Flerfaglige Professionshøjskole i Region Hovedstaden.

LITTERATUR

- Bekendtgørelse om uddannelse til professionsbachelor. BEK nr. 113 af 19/02/2001.
- Bourdieu, Pierre & Passeron Jean- Claude, (1977): *Reproduction in Education, Society and Culture*. Sage, London.
- Danmarks statistik (2004). *Statistisk Årbog*. København.
- Eriksen, Tine Rask (1992): *Omsorg i forandring*. Munksgaard, København.
- Eriksen, Tine Rask (1996): *Livet med kræft – i et støtte og omsorgsperspektiv*. Munksgaard, København.
- Eriksen, Tine Rask (2004): Professionsbacheloruddannelsen. Akademisering: Fup eller Fakta?, i *Dansk Pædagogisk Tidsskrift* 2004/4.
- Eriksen, Tine Rask (2005): Professionsidentitet i forandring – komparativ perspektivering, i Eriksen, Tine Rask Eriksen & Anne Mette Jørgensen (red.): *Professionsidentitet i forandring*. Akademisk Forlag, København.
- Eriksen, Tine Rask; Vedsegaard, Helle & Krosgaard Petersen, Marianne (2008): Sygeplejestuderendes omsorgsforudsætninger ved studiestart anno 2002, i *Sygeplejersken* 2008/1.
- Gammelsgaard, Judy (1996): Brændt barn skyer ilden. Om erfaringsdannelse i et psykoanalytisk perspektiv, i Tine Rask Eriksen, Birte Friis Gerstoff & Helle Plough Hansen (red.): *Erfaringer*. Munksgaard, København.
- Gebauer, Gunter. & Wulf, Christoph (2001): *Kroppens sprog*. Gyldendal, København.
- Giddens, Anthony (1995): *Modernitetens konsekvenser*. Hans Reitzels Forlag, København.
- Heggen, Kristin (1995): *Sykehuset som klasserum*. Universitetsforlaget, Oslo.
- Højrup, Thomas & Christensen, Lone R. (1989): Strukturel livsformsanalyse, i *Nord nytt* 1989/39.
- Jensen, Karen & Tveit, Bodil (2005): Youth Culture – A Source of Energy and Renewal for the field of Nursing in Norway, in Hanne Marlene Dahl og Tine Rask Eriksen (edt.) *Dilemmas of Care in the Nordic Welfare State*. Ashgate, Aldershot.
- Mackintosh, Carolyn. (2006): Caring: The socialisation of pre-registration student nurses: A longitudinal qualitative descriptive study, in *International journal of Nursing Studies* 2006/43.
- Mathisen, Anders (2005): Velfærdsprofessionernes arbejde i det liberaliserede videnssamfund, i Tine Rask Eriksen & Anne Mette Jørgensen (red.): *Professionsidentitet i forandring*. Akademisk Forlag, København.
- Merleau-Ponty, Maurice (1994) *Kroppens fenomenologi*. Det lille forlag, Frederiksberg.
- Olsen, Ruth. H. (1998): *Klok av erfaring? Om*

sansning og oppmerksomhet, kunnskap og refleksjon i praktisk sykepleie. Tano Aschehoug, Otta.

· Søndergaard, Dorte Marie (1996): *Tegnet på kroppen. Køn: Koder og konstruksjoner blandt unge voksne i Akademia.* Museum Tusculanums Forlag, København.

· Ziehe, Thomas (2004): *Øer af intensitet i et hav af rutine.* Forlaget Politisk Revy, København.

· Vanhanen, Liisa. & Janhonen, Sirra (2000): Changes in students orientations to nursing during nursing education, in *Nurse Education Today* 2000/20

SUMMARY

From bodily and gendered experiences to experiences of negotiation – changes in the nursing students' care experiences from 1987-2002.

The object of the article is to describe the life-history and gender-specific care experiences of nursing students at the beginning of the nursing education based on apprenticeship in 1987 and at nursing students starting their

professional bachelor training in 2002. Further a presentation of the changes in these care experiences and the condition for the socialization of care work in the nursing education during 15 years. It is a social-scientific study and the methods are based on mapping the population by means of a questionnaire and on interviewing selected students. The material shows that the students' social and family background leaves its mark on the students care experiences in the two periods.

The discussion puts into perspective the changes of the gendered and practical knowledge in the education. As a result of an ongoing politicizing and academizing in the practical professions. Towards a discussion of a post modern care rationality in the new century.

Tine Rask Eriksen, universitetslektor, mag.art., ph.d., Institut for Medier, Erkendelse og Formidling, Det Humanistiske Fakultet, Københavns Universitet